

Верховний
Суд

ПОСТАНОВА

Іменем України

04 березня 2020 року

м. Київ

справа № 682/3112/18

провадження № 14-580цс19

Велика Палата Верховного Суду у складі:

судді-доповідача **Ткачука О.С.,**

суддів **Антонюк Н.О., Анцупової Т.О., Бакуліної С.В., Британчука В.В., Власова Ю.Л., Гриціва М.І., Гудими Д.А., Золотнікова О.С., Кібенко О.Р., Князєва В.С., Лобойка Л.М., Лященко Н.П., Пророка В.В., Ситнік О.М.,**

розглянула у порядку письмового провадження справу за скаргою ОСОБА_1 на дії і постанови державного виконавця та виконуючого обов'язки начальника Славутського міськрайонного відділу Державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Хмельницькій області, заінтересована особа - ОСОБА_2, за касаційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2019 року, постановлену Шевчуком В.В., ухвалу Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року, прийняті у складі суддів Талалай О.І., Корніюк А.П., П'єнти І.В.

ІСТОРІЯ СПРАВИ

Короткий зміст та обґрунтування скарги

1. У жовтні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду зі скаргою про визнання протиправними та скасування постанов державного виконавця Славутського міськрайонного відділу Державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Хмельницькій області (далі - державний виконавець, ДВС) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України та про накладення на нього штрафу за невиконання рішення суду, а також визнання незаконними дій в.о. начальника ДВС щодо визначення суми заборгованості по сплаті аліментів.

2. Скарга мотивована тим, що він сплачував аліменти належним чином, проте це не було враховано при визначенні розміру заборгованості зі сплати аліментів. Крім того, при визначенні розміру заборгованості зі сплати аліментів в.о. начальника ДВС виходив із невірної розміру відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Також заявник посилався на те, що неврахування державним виконавцем фактичної сплати аліментів та невірної визначення суми заборгованості зі сплати аліментів стало підставою для необґрунтованого обмеження його у праві виїзду за межі України.

Короткий зміст судових рішень

3. Ухвалою Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2019 року у задоволенні скарги ОСОБА_1 відмовлено.

4. Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що державний виконавець не знав та не міг знати про сплату боржником аліментів на користь стягувача, тому дії державного виконавця щодо визначення розміру заборгованості та винесення постанов про встановлення для боржника тимчасових обмежень відповідали вимогам Закону України «Про виконавче провадження» і підстав для їх скасування немає.

5. Постановою Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року ухвалу Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2019 року в частині оскарження дій щодо визначення суми заборгованості за та постанов про встановлення тимчасових обмежень залишено без змін.

6. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що постанови державного виконавця про встановлення для боржника тимчасових обмежень прийняті 16 березня 2018 року, проте квитанції про сплату аліментів ОСОБА_1 пред'явив державному виконавцю лише у вересні 2018 року. Тобто у державного виконавця станом на момент прийняття оскаржених постанов не було відомостей про сплату останнім аліментів, відтак, ці постанови не можуть бути скасовані як незаконні.

7. Ухвалою Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року ухвалу Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2019 року в частині оскарження постанови державного виконавця про накладення штрафу скасовано. Провадження у справі в цій частині закрито на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

8. Ухвала апеляційного суду мотивована тим, що постанова про накладення на боржника штрафу підлягає оскарженню в порядку адміністративного судочинства та не може бути предметом перегляду в порядку ЦПК України.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

9. У липні 2019 року ОСОБА_1 звернувся до Верховного Суду із касаційною скаргою, у якій просив скасувати ухвалу Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2019 року, ухвалу Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року та ухвалити нове рішення про задоволення його скарги.

10. Касаційна скарга мотивована тим, що постанову про накладення на боржника штрафу державний виконавець прийняв у межах примусового виконання рішення суду у цивільній справі, тому і її оскарження повинно відбуватися у порядку цивільного судочинства. Крім того, ОСОБА_1 посилався на те, що рішенням суду із нього стягнули аліменти у розмірі 30% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку, проте розрахунок в.о. начальника ДВС проведено із застосуванням 50% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку, що призвело до збільшення розміру заборгованості зі сплати аліментів.

Позиція Верховного Суду.

11. Перевіривши наведені у касаційній скарзі доводи, Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційна скарга задоволенню не підлягає з наступних підстав.

12. Відповідно до частини п'ятої статті 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. У пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України до основних засад судочинства віднесено обов'язковість рішень суду.

13. Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, установлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, - і за її межами.

14. Отже, виконання судових рішень у цивільних справах є складовою права на справедливий суд та однією з процесуальних гарантій доступу до суду, що передбачено статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» (далі - Конвенція).

15. Одним із засобів юридичного захисту сторін виконавчого провадження при проведенні виконавчих дій є судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах, який передбачає, зокрема, можливість здійснення певних процесуальних дій у виконавчому провадженні лише з дозволу суду, а також обов'язок суду розглянути скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби й позови, що виникають з відносин щодо примусового виконання судових рішень.

16. Згідно зі статті 1 Закону України «Про виконавче провадження» (тут і далі - у редакції, що діє на момент звернення скаржника до суду) (далі - Закон № 1404-VIII) виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) - це сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

17. Відповідно до частини другої статті 63 Закону № 1404-VIII у разі невиконання без поважних причин боржником рішення виконавця виносить постанову про накладення на боржника штрафу, в якій також зазначаються вимога виконати рішення протягом 10 робочих днів (за рішенням, що підлягає негайному виконанню, - протягом трьох робочих днів) та попередження про кримінальну відповідальність.

18. Судами встановлено, що постановою державного виконавця від 16 березня 2018 року на ОСОБА_1 накладено штраф у розмірі 9 433 грн 50 коп. у зв'язку з несплатою останнім аліментів на суму 18 876 грн.

19. За змістом пункту 7 частини другої статті 17 Закону № 1404-VIII постанови державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат на проведення виконавчих дій та накладення штрафу є виконавчими документами. Якщо виконавче провадження закінчено, а виконавчий збір, витрати на проведення виконавчих дій або штраф не стягнуто, відповідна постанова виділяється в окреме провадження і підлягає виконанню в загальному порядку.

20. Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

21. Отже, висловлювання «судом, встановленим законом» зводиться не лише до правової основи самого існування «суду», але й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність, тобто охоплює всю організаційну структуру судів, включно з питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів.

22. Частиною 2 ст. 74 Закону № 1404-VIII передбачено, що рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб), у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом.

23. З урахуванням вищенаведеного колегія суддів Великої Палати Верховного Суду дійшла висновку, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи з приводу оскарження постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій і накладенням штрафу, прийнятих у виконавчих провадженнях щодо примусового виконання усіх виконавчих документів, незалежно від того, яким органом, у тому числі судом якої юрисдикції, вони видані. До юрисдикції адміністративних судів належать також справи про оскарження рішень, дії чи бездіяльності державної виконавчої служби, прийнятих (вчинених, допущених) під час примусового виконання постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій і накладенням штрафу, як виконавчих документів в окремому виконавчому провадженні.

24. Аналогічна правова позиція викладена у постановках Великої Палати Верховного Суду від 06 червня 2018 року у справі № 127/9870/16-ц (провадження № 14-166цс18), від 06 червня 2018 року у справі № 921/16/14-г/15 (провадження № 12-93гс18), від 20 вересня 2018 року у справі № 821/872/17 (провадження № 11-734ап18), від 17 жовтня 2018 року у справі № 826/5195/17 (провадження № 11-801ап18), від 16 січня 2019 року у справі № 279/3458/17-ц (провадження № 14-543цс18), від 09 жовтня 2019 року у справі № 758/201/17 (провадження № 14-468цс19), і підстав для відступлення від неї не вбачається.

25. Враховуючи викладене вище, скарга ОСОБА_1 на постанову державного виконавця про накладення на нього штрафу не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а повинна розглядатися адміністративним судом. Таким чином, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про закриття провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.
26. За правилами частини першої статті 410 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.
27. З огляду на викладені вище висновки, Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційна скарга ОСОБА_1 в частині оскарження ухвали Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року задоволенню не підлягає, а зазначену ухвалу слід залишити без змін.
28. Щодо розрахунку заборгованості зі сплати аліментів та винесення державним виконавцем постанов про накладення на боржника тимчасових обмежень Велика Палата Верховного суду зазначає наступне.
29. Судами встановлено, що в провадженні Славутського міськрайонного ВДВС ГТУЮ в Хмельницькій області перебуває виконавче провадження з примусового виконання виконавчого листа від 21 вересня 2009 року про стягнення з ОСОБА_1 аліментів на утримання неповнолітнього сина в розмірі 30% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку.
30. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17 травня 2017 року № 2037-VIII частину другу статті 182 Сімейного кодексу України (далі - СК України) викладено в новій редакції, відповідно до якої розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.
31. Частиною першою статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» (у редакції, чинній на час винесення державним виконавцем постанов) порядок стягнення аліментів визначається законом.
32. Європейський суд з прав людини зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (VOLOVIK v. UKRAINE, № 15123/03, § 45, ЄСПЛ, 06 грудня 2007 року).
33. Згідно частини другої статті 27 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини від 20 листопада 1989 року батько (-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.
34. У частині першій статті 192 СК України передбачено, що розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.
35. У постанові Верховного Суду України від 05 лютого 2014 року у справі № 6-143цс13 зроблено висновок, що розмір аліментів, визначений рішенням суду, не вважається незмінним. Отже, у зв'язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів матір дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів. Значне погіршення матеріального становища батька може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів. СК України передбачає підстави для зміни розміру аліментів, визначеного за рішенням суду, але не пов'язує їх зі способом присудження. Стаття 192 СК України тільки вказує на можливість зміни раніше встановленого розміру аліментів за наявності доведених в судовому порядку підстав, а саме: зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом. З огляду на відсутність імперативної заборони змінювати розмір аліментів шляхом зміни способу їх присудження, за положеннями статті 192 СК України зміна розміру аліментів може мати під собою зміну способу їх присудження (зміна розміру аліментів, стягнутих за рішенням суду у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини на розмір аліментів, визначений у певній твердій грошовій сумі та навпаки).
36. Отже, у спірних правовідносинах підлягає застосуванню не тільки стаття 192 СК України, але й низка інших норм, присвячених обов'язку батьків утримувати своїх дітей (стаття 182 «Обставини, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів», стаття 183 «Визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини», стаття 184 «Визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі»).
37. Аналіз змісту статті 192 СК України свідчить, що зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 СК України.
38. Згідно статті 8 СК України якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Відповідно до частини першої статті 9 ЦК України положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.
39. Аналіз статті 8 СК України та частини першої статті 9 ЦК України дозволяє зробити висновок, що положення ЦК України субсидіарно застосовуються для регулювання сімейних відносин.
40. У частинах першій, другій статті 11 ЦК України передбачено, що цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти.
41. Усталеним є розуміння юридичних фактів як певних фактів реальної дійсності, з якими нормою права пов'язується настання правових наслідків, зокрема виникнення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків.
42. У частині третій статті 11 ЦК України передбачено, що цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства.
43. Зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 СК України, але є підставою для зміни мінімального розміру аліментів, зазначених у

виконавчому листі у процедурі виконання та стягнення аліментів, та враховується під час визначення суми аліментів або заборгованості.

44. Законом України від 03 липня 2018 року № 2475-VIII частину першу статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» доповнено абзацом другим, яким передбачено, що виконавець стягує з боржника аліменти у розмірі, визначеному виконавчим документом, але не менше мінімального гарантованого розміру, передбаченого Сімейним кодексом України. Тобто законодавством передбачений механізм, який надає можливість забезпечити виплату аліментів у розмірі не нижче мінімального гарантованого розміру, передбаченого СК України навіть при наявності постановлених раніше судових рішень про стягнення аліментів у розмірі, нижчому ніж мінімальний гарантований розмір аліментів, встановлений законом на час стягнення.

45. Отже, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що державний виконавець, розраховуючи заборгованість по аліменту, правильно виходив із мінімально граничного розміру аліментів на рівні 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

46. Відповідно до частини дев'ятої статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець виносить вмотивовані постанови: про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

47. Судами встановлено, що у боржника наявна заборгованість зі сплати аліментів, на підставі чого державний виконавець правомірно виніс постанови про встановлення тимчасових обмежень.

48. Отже, суди дійшли обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні скарги ОСОБА_1 в частині встановлення йому тимчасових обмежень, визначених частиною дев'ятою статті 71 Закону України «Про виконавче провадження».

49. З огляду на викладені вище висновки, Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційна скарга ОСОБА_1 задоволенню не підлягає, а ухвалу Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2019 року (у незмінній апеляційним судом частині), ухвалу Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року слід залишити без змін.

Щодо судових витрат

50. З огляду на висновок Великої Палати Верховного Суду про залишення касаційної скарги без задоволення судові витрати, понесені у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції, покладаються на заявника.

Керуючись статтями 400, 409, 410, 416 ЦПК України, Велика Палата Верховного Суду

ПОСТАНОВИЛА:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 в частині оскарження ухвали Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року залишити без задоволення.

Ухвалу Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2019 року (у незмінній апеляційним судом частині), ухвалу Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 03 червня 2019 року залишити без змін.

Постанова Великої Палати Верховного Суду набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Суддя-доповідач

О.С. Ткачук

Судді:

Н.О. Антонюк

О.С. Золотніков

Т.О. Анцупова

О.Р. Кібенко

С.В. Бакуліна

В.С. Князєв

В.В. Британчук

Л.М. Лобойко

Ю.Л. Власов

Н.П. Лященко

М.І. Гриців

В.В. Пророк

Д.А. Гудима

О.М. Ситнік